

Beseda in reč sta razširjeni zlasti na Primorskem, Krasu in Notranjskem, a tudi na Dolenjskem in okoli Frama (Caf), beleži jo tudi Cigale (Viehhof). Ako izhajamo iz spoznanja, da je bilo bivališče, hlev ipd. prvotno ograjen prostor, gre v našem primeru za zelo staro izposojenko. Ali je sprejeta iz langobardščine preko Romanov (na Primorskem, prim. prvotni poudarek *bórjač*) ali od Frankov, Bavarcev (prim. na Češkem *obora*) ali od kod drugod, je težko reči. Zanimivo bi bilo mnenje romanistov in slavistov.

Ločiti je rezijansko *gir* »grča« (Pleteršnik) od *gir* »osti ali vilice za lov rib« (Savinjska dolina) in *geger* (Slovenske gorice, prim. Narodopisje Slovencev I, 116). Pri zadnjih dveh besedah gre za izposojenko iz srvn. *gēr* »kopje z železno konico« (Kluge s. v.). Besedo smo si izposodili kar dvakrat, v germanski dobi je dalo germ. **nabagaizas* slov. *nabozec*, č. *nebozez* itd. »sveder«, *gir* pa je prevzeto v srednjem veku, pač s predmetom. Naprava za lov rib (vilice) se v starejši nemščini imenujejo tudi *ger*, prim. *fisker* »fiscina« (8.—10. stol.), *ker* »tridentem« (10.—12. stol.), *ger* »falarica« (11. stol.). Čeprav je apelativ *ger* »kopje« nekako ob koncu srednjega veka izumrl, srečujemo besedo v pomenu »osti« še v 16. in 18. stol. v tako imenovanih »tribarskih redih« (Fischerordnung), n. pr. 1570 v Würzburgu (Gehr, mit welchem die Barben gestochen werden, prim. Schmeller-Frommann, Bayer. Wb. I, 930) idr.

Dušan Ludoik

PREDMET, ODVIŠEN OD NEDOLOČNIKA

Vprašanja, v katerem sklonu stoji predmet, odvišen od nedoločnika, pri zaničkanem povedku, po mojem še nismo do kraja razčistili. Vsi, ki so skušali najti za to ustrezna pravila, so iskali primerov v slovstvu, skušali pravila logično podpreti ali jih uravnati po svojem občutku. Zadnje je storil n. pr. Janez Gradišnik v članku »Se o nedoločniškem predmetu« (JiS IV, 4), kjer zagovarja rabo akuzativa v več primerih z utemeljitvijo, da se sicer rabi genitiv v drugih slovanskih jezikih in da je bilo tako tudi v starejši slovenščini, v novejšem času pa da se je začel občutek za take stavke spreminjati in da se je tehtnica nagnila bolj k akuzativu. Vprašanje je pa, ali je jezikovni občutek današnjih pišočih ljudi tako zanesljiv, da bi se smeli po njem ravnati, ko pa govori raba pri naših starejših pisateljih za genitiv. Ali ni ta občutek le privzgojen deloma po neki prisiljeni logičnosti, deloma pa po pravilih dosedanjih slovníc? Kako naj se torej lotimo tega vprašanja, da ne bomo delali jeziku sile? Če je prav, da se v drugih slovničnih vprašanih sklicujemo na ljudski jezik, bo tako prav tudi v tem primeru. Žal pa so naši ljudski govori zlasti v sintaksi še vse premalo preiskani, da bi nam mogli v vseh vprašanih pokazati pravo pot. Kljub temu pa moramo tudi to vprašanje rešiti v skladu z ljudsko rabo.

Ker že dalje časa zbiram sintaktično gradivo za črnovrški dialekt, naj poskusim tu primerjati rabo genitiva in akuzativa pri nedoločniku v tem narečju s pravili v naših slovnícah in v člankih piscev, ki so se doslej ubadali s tem vprašanjem.

Nedoločnik kot osebek ali predmet. Pravilo, da stoji nedoločnikov predmet pri zaničkanem povedku navadno v tožilniku, če je skupaj z nedoločnikom, za moj dialekt ne velja, ker sem v takih primerih slišal vedno le roditeljni: Ni mi mogoče vsega pojesti. Grunta prodati pa res ne mislim. Prav tako sem slišal vedno le genitiv, kadar nedoločnik in njegov predmet ne stojita skupaj: Vsega tega res ne gre praviti otrokom. Se mu ne ljubi vrat za seboj zapreti.

Da ne gre ločiti nedoločnika od njegovega predmeta, češ da spadata v stavku skupaj, to se po vsem, kar sem sam slišal iz kmečkih ust, ne ujema z ljudskim jezikom. Stavke »Odgovora ne bo težko najti« je po moji izkušnji docela ljudski. Tudi je stilistično boljši kakor stavek v obliki »Odgovor najti ne bo težko«, ker ima naglašeni besedi na markantnih mestih, to je na začetku in na koncu.

Po tem, kar me uči ljudski govor, je tudi stavek »Ta pa ni nehala, odkar je prišla, poljubljati mojih nog« pravilen, saj sem slišal v svojem dialektu stavek, kot: Pastir ni nehala živine pretepati. Ne more nehati tobaka kaditi.

Predmet pri imenih, ki se vežejo z nedoločnikom. Tudi v takih primerih sem v svojem narečju slišal zmeraj le roditeljni: Nimaš pravice, otrok pretepatati.

Če na kratko povzamem povedano, moram pribiti: V mojem dialektu stoji genitiv v vseh primerih, ki jih navajajo naše slovnice, in tudi v vseh tistih primerih, ki jih je zapisal Janez Gradišnik v omenjenem članku. Če je tako v črnovrškem narečju, bo gotovo tako v vsej rovtarski dialektični skupini. Za druga slovenska

narečja tega ne morem trditi, čeprav se mi vsiljuje misel, da utegne biti tudi tako. Kaj sledi iz tega za knjižni jezik? Ne oddaljumo knjižne slovenščine od ljudskih govorov, glede rabe genitiva, odvisnega od nedoločnika, pa vsaj tole: ne štejmo ga med napake. Potem pa še to: Po moji sodbi nikakor ne gre, da bi se v slovničnih rečeh ravnali po današnjem občutku šolanih ljudi. Kaj vse je za tak občutek danes pravilno! Današnji izobraženec nima več občutka, kaj je ljudsko, kaj izposojeno, kaj narejeno. Poslušajmo rajši preprostega Slovenca, ki ga ni moglo zavesti na krivo pot logično razčlenjevanje. Doslej smo si vsega preveč izposodili ali pa se naslonili na tujo rabo. Ta napaka se vleče že od Trubarja dalje. Menda bo držala sodba literarnega zgodovinarja Slodnjaka, da se je naš prvi pisatelj vse preveč ravnal po potujčeni tradicionalni slovenščini slovenskih pridigarjev, vzgojenih v tujem jeziku, in da bi bil pisal lepšo slovenščino, če bi se bil naslonil bolj na ljudski jezik.

Ivan Tominec

NEKAJ ZANIMIVIH BESED

Med sinonimi za ptiča »Meleagris gallopavo« omenjata Cigale in Pleteršnik samo za samico tudi naziv *jana*. To ne more biti nič drugega kot zelo obrušena skrajšava za **indijana*, prevzeta iz starejšega učenega imena latinsko *indianus*, *indiana*, nemško dialektično še danes *Indian*. Iz latinskega naziva je tudi sbh. *indijun* in poljsko dial. *indijun*, medtem ko je sbh. *indijot* iz italijanskega *indiotta*. V drugih slovanskih jezikih prevladujejo izvedenke iz lat. *indicus*, pol. *indyk*, slš. *indyk*, rus. *indjuk*, *indyk*, ukr. *indyk*, *hyndyk* itd. Tudi francosko *dinde*, *dindon* je iz starejšega *poule d'Inde*.

Na Koroškem je še v rabi za samca naziv *morak*, ki ga navajata že Gutschmann in Jarnik. Zaradi češkega *morák*, *morka*, dialektično tudi *norák*, *norka*, slovaško *moriak*, *morka* »Meleagris gallopavo« je slovensko *morak* bolj verjetno izposojenka iz češčine kakor domača tvorba, čeprav je vse to tvorjeno iz onomatopoeje *mor*, posne-manja ptičjega glasu, nemško tudi *Mierhoug* (pravilna razlaga je že pri Dobrovskem). Slovensko *puran*, *purman*, *pura*, sbh. *puran*, *pura* ima podobno ime tudi v ruščini, kjer je že Miklošič (EW 267) opozorjal na dialektično *puryš*, *purycha*. Ta imena še vedno delajo težave. Ruščina pozna glagol *pyrit'se* »našopiriti se« (iz tega izvaja vse troje Vasmer, REW II 467), srbohrvaščina pa *zapuriti se* »zardeti« (tako Matzenauer, Listy filol. XIV 410). Slovenska imena so verjetno izposojena iz srbohrvaščine, *purman* je nastalo analogno po *racman*. Vendar je v slovenščini tudi verbum *purkati* »gruliti« (golobje purkajo), kar bi bilo še najbolj verjetno izhodišče.

Pleteršnik izvaja besedo *duška*, ki jo poznata še Cigale in Janežič, iz nemškega *Düttchen*. To je komaj mogoče, ker je nemško *Deut*, *Düttchen* že od prvega izpričanega zapisa okoli leta 1597 *düttgen* pisano vedno z *ü*. Poreklo tega srednjeevropskega igralskega termina je poljsko *dudek* »smrdokavra, vodeb«. Poljaki so tako v dovtipu imenovali državnega orla na novcu za tri groše v XVI. stoletju (tako Kluge DEW 150). Vendar je staročeško že prej izpričano *dudek* v pomenu »poljski novc« in še Čelakovsky rabi frazo *duťkový groš* (Machek, EŠČ 100). Besedo so po Evropi raznesli vojaki in zdi se, da je slovensko *duška* (*duška* je hiperkorekten zapis) izposojeno naravnost od severnih Slovanov.

Pleteršnik navaja z vprašanjem besedo *dólz* (f.), gen. *dolži* »sprednja dilica pri panju«, zapisano v Poljanski dolini. To je eden izmed najstarejših čebelarških strokovnih izrazov, ohranjenih še v sbh. *dužalica*, rus. *dolžeja*, polj. *dłuż*, *dłużec*, *dłużeń*, *dłużnia*, *dłużnica*, *dłużnik*, *wzdłuż*, češ. *dluž*, *dlužně*, *dlužěň*, *dlužec*, povsod v enakem pomenu »deska za pokrivanje panjev«. Izhajati je treba iz praslovanskega *дълъžь*, kar spravlja Machek (Listy filol. 51, 132 in EŠČ 89) v zvezo z irskim *dluigim* »sekam« in islandskim *telgia* »tešem, žagam«. Slovenski pomen priča še za staro tehniko gozdnega čebelarstva, ko so na drevesu, kjer je bila s čebelami naseljena votlina, izrezali dolgo, ozko odprtino, da je mogel čebelar do medu. Pri drugih Slovanih je naziv prenesen že na mlajšo tehniko pokrivanja od zgoraj.

F. B.

OB KONCU PETEGA LETNIKA se zahvaljujemo vsem sodelavcem in naročnikom in jih prosimo, naj nam čimprej sporočijo svoje predloge za prihodnji letnik.